

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 64

Fylke: Møre og Romsdal

Tilleggsspørsmålnr. --

Herad: Kvernes

Emne: Död og begravelse

Bygdelag: Averöya.

Oppskr. av: L. J. Mork

Gard: Mork

(adresse): Afset

G.nr. 10 Br.nr. 8

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

Egen erfaring og hørt.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Dödsvarsler.

- 1.-6. Det er lite~~t~~ jeg har hørt om egentlige dödsvarsler. Jeg kan dog nevne at enkelte dyr skulle kunne varsle dödsfall, således f. eks. hubroen (bergulen) delvis også kråke, ravn og hund. I min tidligste barndom mistet en av naboene livet ved en kjøreulykke i fjellet. I grålysningen samme dag dette hendte hadde en av tjenestepikene her på gården sett endel kråker sitte på en slede som sto under stabburet, noe som hun syntes var påfallende, særlig da samme slede ble brukt til å kjøre den forulykkede hjem fra ulykkesstedet. I et annet tiljelle husker jeg at det vakte ikke liten oppmeksomhet at gårdshunden på en av naboene ga seg til å hyle uhyggelig den dagen da en gammel mann på gården døde.

At enkelte personer kunne forutse dödsfall har jeg ikke hørt.

I forbindelse med dödsfall ble det sagt at han (hun) "var feig", det vil si: ikke hadde lenge igjen å leve.

Dödsleiet.

- 7.-9. Det har jeg ikke hørt noe om.
 10.-11. Presten ble oftest budsendt og ga den sjuke nattverden.
 12. Fjernere slektninger ble oftest budsendt, eller de kom for å ta avsked med den dödssyke.
 13. Det har jeg ikke hørt.

Tiden mellom dödsfall og begravelse.

14. Det ble sagt at han (hun) "slapp tu". Det gjaldt særlig folk som hadde vært sjuke i lengere tid.
 15. Jeg har hørt om at et speil ble holdt foran den dödes munn, men det var neppe almindelig her.
 16. Her fra distriktet har jeg aldri hørt om skinnöde.
 17. Ukjent.
 18. Öyenlokkene ble trykt igjen, hendene ble foldet og underkjeven ble bundet opp med et törkle.
 19.-20. Ingen bestemt skulle varsles, men naboene ble bedt om å hjelpe til.
 21. Ukjent.
 22. Vinduet ble åpnet, klokken ble stanset, og etter at liket var stelt ble et laken hengt for vinduet eller gardinet ble trukket ned.

13058

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

23. Ingen bestemt tid.
24.-25. og 26. Etter at liket var stelt ble det "lagt på likstrå" - på et bord eller på en benk. Her lå det til kisten var arbeidet og det ble lagt i denne. "Likstrået" var den halmen som ble lagt på bordet under liket.
27.- 29. Senghalmen ble brent så snart dette lot seg gjøre, likeså likstrået etter at liket var lagt i kisten. Gamle kler og andre verdiløse ting som hadde tilhørt den døde ble ofte brent sammen med halmen.
30. Innen en a to timer.
31. Naboene, helst nabokonene. Barbering ble gjort ~~aa~~ en av nabomennene
32. Det har jeg ikke hørt.
33. Ja.
34. Ja, dersom den døde ikke hadde helskjegg.
35.-36. Ja.
37. Nei.

Likkler.

38. Liket ble "kledd og stelt".
39.-40. "Likskjorte - liklaken".
41. Ukjent.
42. Delvis ble brukt en trøye under likskjorten.
43. Brudgomsskjorte eller brudelin er ukjent. Derimot var det vanlig å ha likskjorten ferdig når dødsfall var å vente. Dette var før det ble almindelig med å kjøpe ferdige likkler.
44. Ja.
45. Ukjent.
46. Ja, strømter, ikke sko.
47. Nei.
48. Det har jeg ikke hørt.
49. Nei.
50. Ukjent.
51. Samtidig med at det ble almindelig å kjøpe ferdigarbeidede kister, omkring århundreskiftet.
52. No blir de alltiå kjøpt ferdigarbeidet (av papir) sammen med kisten.
53. De blir kalt "svöp".
54. Jeg har hørt at folk som hadde vorter, trodde de ble fri disse ved å stryke vorten mot selve liket. Likeså har jeg hørt at små barn som hadde fødflekker skulle bli fri disse, dersom flekken ble berørt av en av den dødes finger.
55. Det har jeg ikke hørt.
56. Ukjent.
57. Ukjent, se svar under sp, 18.
58. Ferdige kister har jeg ikke hørt om. Derimot var det vanlig at der på gårdene var et lager av emner til kister, såkalte "likkistebord". Det var meget brede bord: 30-50 cm brede og $1\frac{1}{4}$ til $1\frac{1}{2}$ " tykke.
59. Det har jeg ikke hørt. Spiker ble brukt til de første kister jeg husker ble arbeidet hjemme - for 60-65 år siden.
60. Det var taustropper, 2 til 3 på hver side.
61. Når et dødsfall inntraff, gikk naboene sammen og hjalp til å arbeide kisten.
62. Kisten var sortmalt. Fargen var laget av kjørök og linolje.
63. Omkring århundreskiftet, da det ble almindelig å kjøpe kistene . Til en begynnelse var også de kjøpte kistene

sortmalte, men de ble snart levert hvitmalte, barækister først.

64. Ukjent.
 65. Hövelspon.
 66. Det var en almindelig liten hodepute fylt med hövelspon.
 67. Alle kister blir no kjøpt ferdige - hvitmalte.
 68. -69. Ukjent.
 70.. Det var lite pynt på kisten det jeg først husker, oftest bare en enkelt krans som var laget av avdödes nærmeste. Da det ble mer almindelig med kranser, bandt husfolket en lang krans som ble lagt rundt nærste kant av lokket rundt hele kisten. Andre kranser ble så lagt på lokket ovenfor den store. Kransene ble inntil for 50 -60 år siden alltid laget hjemme. Emnet var for det meste melbærlyng, delvis også andre lyngarter, med naturlige blomster når slike var å finne.
 71.-72. ~~Ukjent~~ og 73. Ukjent.
 74.-75. Slekt og naboer ble bedt om å være tilstede når den døde ble lagt i kisten. Det var da en andaktsstund der en salme alltid ble sunget. Etterpå samledes de mötende om en kopp kaffe. Annen festlighet forekom ikke.
 76.-77.-78. Før begravelsen kunne kisten stå på forskjellige steder: i en stue, i et kammers, dersom det var plass til det i vånehuset. Ellers ble den satt på låven eller i et annet uthus. Vinduet ble tildekket med et hvitt laken eller gardin, ellers var det ikke annen pynt enn at einer ble strödd på gulvet.
 79.-80.-81. Ukjent.
 82. Kistens fotende skulle alltid snu mot inngangsdören.
 83. Så lenge det var almindelig å avdekke den dödets ansikt før ferden til kirkegården, var det almindelig at lokket ikke ble lagt på, en duk ble da lagt over ansiktet.
 84. Det var en almindelig firekantet duk, omtrent som et lommetörkle.
 85. Den ble kalt "svetteduk".
 86. Ikke før selve begravelsesdagen.
 87. Nei.
 88. -----

Sorg.

89. Det var heilt slik at det var mest stille så lenge et lik sto på gården.
 90. Arbeidet ble mest mulig innskrenket til forberedelsene til begravelsen.
 91.-92. Egentlig sørgetid har jeg ikke hørt om.
 93. Særskilt sørgedrakt har jeg ikke hørt om, men det var vanlig at en mötte i mørke kler, dersom en hadde det. Kvinnene skulle alltid ha sorte hodetörkler.
 94. Det har jeg ikke hørt.
 95.-96.-97. Ukjent.

Synge liket ut.

98. Ingen bestemt dag, men ikke søndag.
 99. Den eldste betegnelse var "gravöl", uttales "gravel". No blir oftest sagt begravelse.
 100.-101. Selve begraveshöytiden begynte med at fölget samledes om kisten. Ansiktskluten ble tatt av og den døde ble betraktet og tatt siste avsked med. Herunder kunne det oppstå rörende sener, særlig bladt avdödes nærmeste. Så ble lokket lagt på. En salme ble sunget

og var presten tilstede, eller klokkeren, holdt denne en andakt. Deretter ble liket sunget ut. Det vil si at under siste salmen ble kisten tatt av bærerene og båret ut på vognen eller sleden og ført til kirkegården. I almindelighet foregikk dette i og fra vånehuset, men sto liket på låven foregikk utsyngingen derfra. Var det særlig mange møtende, og varet tillot det, ble denne seremoni foretatt på gårdstunet, men gangen var stort sett den samme.

Det jeg her har skildret, er slik det ble gått fram den første tid jeg kan huske, fra senere tid er f. eks. kransepålegging kommet til.

- 102.-109. Åkle og lys på kisten er ukjent her.
110.-111. Våkenatt er ukjent her i forbindelse med begravelser. Derimot blir det kalt våkenatt når noen er så sjuk at det må sittes stadig vakt hos den sjuke om natten. Da var det vanlig at naboene skiftedes om dette arbeid.. Ellers blir nevnelser brukt i mer spøkefull mening: når noen av en eller annen grunn blir liggende våken om natten.
112. Ukjent.
113. Nei, kanskje litt langsommere enn vanlig.
114. Ja, alltid no, se ellers under 100-101.
115. Fra århundreskiftet og utover, men også før der det ikke var for lang veg til presten.
116. Som skildret under sp. 100-101. Var ikke presten tilstede, var det enten klokkeren eller en annen som holdt en kort andakt og ledet sangen.
117. Ukjent.
118. -----
119. Det var i regelen naboene.
120. Ja.
121. Likedan.
122. Med fotenden.
123.-124. Ukjent.
125. Ja.
126 127. Ukjent.
128.-129. Det første jeg husker, var det ikke almindelig at andre enn menn fulgte med til graven. Alle mennfolk fulgte i regelen med. (med)
130. Vanskelig å svare på, det er blitt litt etter hvert i de siste 40-50 år. No er det nok så almindelig at kvinnene også følger med.
131. Det er kanskje det.
132.-133. Eresporter eller barstrøing på større deler av vegen er ikke almindelig. Derimot blir tildels strødd einer (hakket) der gårdsvegen til noen av avdødes slekt går inn på hovedvegen, men dette er ikke almindelig.
134.-135. Slekt og naboer heiser flagget på halv stang begravelsesdagen. Det samme gjør også de som bor langs kirkevegen.
136.-137. Når begravelsen var over og følget var på veg hjem, ble flagget heist helt opp.
138. Skikken med flagging ved begravelser er forholdsvis ny og har ikke, det jeg vet, forandret seg særlig.
139. Nei.
140. De foretok seg intet særlig.
141. Nei.
142. Ukjent.
143.-144. Det har jeg ikke hørt noe om.
145. Under kisten, på vognen eller sleden, ble lagt et par sekker med halm i som kisten ble satt på.

Emne nr. 64, blad 3.

146. Det har jeg ikke hørt noe om.
 147. Det har jeg heller ikke hørt.
 148. Til Kirkegården skulle det alltid kjøres i skritt.
 149. På hjemturene ble oftest kørt i trav, men ikke kappkjøring.
 150. Det var helst husbonden på gården.
 151. Han gikk ved siden.
 152. Nei.
 153. Transporten her foregikk alltid med båt eller med kjøretøy.
 154.-155. Det har jeg ikke hørt noe om.

På Kirkegården.

156. Det var helst de som bar den ut, men det var ikke noen fast regel med det.
 157.-158. I den tid gravfølget grov graven ble verktøy bragt med hjemmefra. I senere tid holder kommunen verktøy.
 159. Det var de samme som nevnt under sp. 156.
 160. Det har jeg ikke hørt.
 161. Dersom jordfestelse skulle foregå samtidig med begravelsen, møtte han opp, ellers var det ikke noen fast regel.
 162. Nei.
 163. Nei, I seinere tid er tildels kisten bragt inn i kirken, hvor høytideligheten, bl a. med kransepålegging, blev foretatt. Det er helst mest, kondisjonerte som har forsøkt å innføre denne skikk, men den ser ikke ut for å slå igjennom.
 164. Nei.
 165. Nei.
 166. Når følget nærmet seg kirkegården begynte klokkene å ringe. De ble stanset under jordfestelsen.

Graven.

167. For 15 a 20 år siden.
 168. Ukjent her.
 169.-170. Graven ble gjort ferdig til følget kom og den ble kastet igjen før disse forlot kirkegården. Endel måtte da dra i forveien og grave graven. Det hendte også at graven først ble gravet etter at de var kommet til kirkegården med kisten. Dette var trolig mer brukt i gammel tid.
 171. Nei.
 172. Det er umulig for meg å svare på.
 173. Ja.
 174. Det var vel helst lite stell utover det at et trekors ble satt opp en kortere eller lengere tid etter begravelsen.
 175. Gravene blir nok stelt. De gamle trekors er borte og det blir reist varige monumenter av stein. Det er ingen bestemte dager at gravene blir stelt, men om våren blir det plantet blomster på gravene og det blir ryddet og pusset opp.

Særlige tilfelle.

176. Det har jeg ikke hørt noe om.
 177. Jeg har hørt at kisten ble løftet over gjerdet i gammel tid.
 178. Ukjent.
 179. Jeg har hørt at graven ble lagt i et hjørne av kirke-

- gården, ja at den også ble lagt med halvparten utenfor gjerdet. Om dette er riktig tør jeg ikke påstå.
- 180.-181. Herom har jeg ikke hørt noe bestemt, men udöpte bark ble trolig begravet på kirkegården, hva som ble gjort med de som var for tiålig födte, vet jeg ikke.

Gravöl.

182. Gravel.
183. Det var en eller flere av den dödes pårørende, det var ingen fast beamann.
184. Laget var stort sett det samme som for bryllup - kanskje litt mer innskrenket.
- 185.-186.-187.-188. ~~Se xxx~~ svar under sp. 183.
189. Det ble gjort når den som skulle bes bodde langt borte.
190. I de siste 60a70 år varte det bare en dag. Jeg ser da bort fra at slektninger som bodde langt borte, kom dagen för og gjerne reiste först etter begravelsen.
191. I almindelighet 3.
192. Det har jeg ikke hørt.
193. Nei.
194. Selve begravelsesdagen skulle de være mest fri.
195. Det var det ikke noe bestemt om, men da de fleste i nabolaget deltok i begravelsen, ble det til det at arbeidet stort sett stanset.
196. Sendingene hadde de med seg når de kom.
197. Det var i regelen husmoren som hadde sendingene med når hun kom. Et unntak var hviss sendingen besto i römme, som ble sendt kvelden för begravelsen.
198. -----
199. Nei.
200. Hele eller halve sendinger har jeg ikke hørt om.
201. Flere dagers gravöl her i bygden må ligge meget langt tilbake, så om dette kan jeg intet opplyse.
202. Såvidt jeg har forstått har alkoholforbruket alltid vært meget beskedent ved begravelser, sammenlignet med bryllupper. Fra min barndom husker jeg at det ble servert litt öl og vin, men ikke mye, og slett ikke brennevin.
203. Hjemmebrygging av maltöl var for det meste opphört her i bygden for 60-65 år siden. Gammeldagse sendinger er stort sett opphört både ved bryllupper og gravöl. De er avløst av blautkaker, som det til gjengjeld er blitt en sann flom av.
204. Sending av krans har trolig vært medvirkende tål at de vanlige sendinger er opphört ved gravöl.
205. Det var for omlag 50 år siden.
206. De förste kranser ble laget hjemme. Se under sp. 70.
207. Kranser med band og påskrift kom ibruk kort etter at det ble vanlig med kjøpte kranser. De er no det vanlige.
208. Endel kranser følger kisten i graven.
209. Kransene blir brukt til å dekke gravhaugen med etter gjenkastingen. Når de er vissnet, blir de fjernet, av de pårørende eller av graveren.
210. Det er smörebröd för oppbruddet, middag (kjöttrett) etter hjemkomsten og enten kaffe eller kveldsmat (gröt). Alkohol i annen form enn et glass öl til middagen blir ikke nytt, men dette er ikke almindelig.
211. Nei.
212. Litt för århundreskiftet, men almindelig ble det för 30-40 år siden.

13058

Afset den 26. februar 1957.

Hillem
S. J. Mork